

«Сестра із сестрою, як риба з водою»: індивідуально-психологічні особливості та стосунки жінок-сиблінгів в залежності від умов зростання в сім'ї*

Луценко Олена Львівна

доктор психологічних наук, доцент

завідувачка кафедри прикладної психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи 4, 61022, Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9922-9523>

e-mail: olena.lutsenko@karazin.ua

Успенська Віра Володимирівна

магістр (психологія), практичний психолог

Комуніальний заклад «Харківський інклюзивно-ресурсний центр Харківської міської ради»

вул. Г.в. Широнініців 38Г, 61123, Харків, Україна

e-mail: verauspenskaya@gmail.com

Анотація. Стосунки та індивідуально-психологічні особливості сиблінгів є однією з найменш досліджених областей сімейної психології. Метою даного дослідження було визначення особливостей міжособистісних стосунків сестер, зв'язку цих стосунків з порядком народження сестер, іншими вірогідними сімейними чинниками та здатністю сестер до кокетства. Були використані метод семантичного диференціала Ч. Осгуда (СДФ) виявлення ставлення до себе та до сестри; розроблена авторами анкета чинників зростання у сім'ї та тест О.А. Луценко, В.В. Волчанової для вимірювання здатності до кокетства. В результаті була підтверджена адаптивна та компенсаторна роль жіночого кокетства для підвищення матеріального становища жінки. Жінки цінують навчання кокетству – сестра сестру оцінює вище, якщо та її навчав кокетству. Вищий рівень власного кокетства пов'язаний із сприйняттям себе як сильної жінки, тобто як ресурс. Оцінка активності сестри виявилася включеною у різноманітні зв'язки з іншими сімейними чинниками, що свідчить про важливість даної характеристики у стосунках сиблінгів жіночої статі. За умови більшої різниці у віці сестри краще ставляться одна до одної, що було пояснено зменшенням конкуренції між ними. Старша сестра традиційно виконує у сім'ї більше функцій, через що вона може відчувати більше заздрості до сестри, ревності до матері, вважати себе більш активною. При цьому старші сестри краще ставляться до молодших, вище оцінюють їх, ніж їх молодші візаві.

Ключові слова: сиблінги; сестри; індивідуально-психологічні особливості; порядок народження; різниця у віці; кокетство

«Сестра із сестрою, як риба з водою», «Сестри рідні тоді, як усі вийдуть заміж», «Сестра сестрі заздрить у красоті», «Сестра із сестрою дружить, а на думці своє держить» – так відображуються стосунки сестер у народному фольклорі, і, як завжди це можна спостерігати у народних прислів'ях, в них присутні суперечливі тези: і про взаємний лад між сестрами, і про певні психологічні проблеми між ними.

Хоча в психології проблема сімейних стосунків вивчена достатньо добре (Горецька & Сердюк, 2015; Помиткіна та ін., 2010; Столярчук, 2015; Федоренко, 2015; Цільмак, 2020), основна увага авторів приділяється стосункам чоловіка/дружини та батьків/дітей, а деякі відносини залишаються мало дослідженими. Серед них, наприклад, стосунки між свекрухами/свекрами/тестями/тещами та невістками/зятями (дослідження яких ми провели раніше (Луценко,

2014)) та стосунками між сиблінгами – братами/сестрами. Стаття С. Боуман та ін. навіть так і називається «Забуті члени родини...» (Bowman et al., 2014). А в спеціальному випуску журналу Сімейної соціальної роботи (Journal of Family Social Work) його головний редактор М.Е. Уоллі (Woolley, 2020) охарактеризував цю проблему як таку, що знаходиться на хвилі нових, цікавих, та таких, що розвиваються, досліджень; таких, що проводяться в ігнорованих раніше, але важливих областях науки та таких, що викликають пристрасть дослідника або невеликої групи дослідників.

Дослідженню психологічних особливостей і стосунків саме цих членів сім'ї присвячено і нашу роботу.

Стосунки сиблінгів формуються починаючи з реакції на народження сиблінга, яка має певну динаміку (Schicke, 1995) та розвиваються ці

* **How to cite:** Lutsenko, O., Uspenska, V. (2021). "Sister with Sister, Like a Fish with Water": Individual Psychological Characteristics and Relationships of Women-Siblings Depending on the Growth Conditions in Their Family, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. A Series of «Psychology»*. 70, 70-77. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-70-09>

стосунки у взаємозалежності з батьківським стилем виховання (Yu & Gamble, 2008). Власний негативний досвід поганих стосунків із сиблінгом(ами) у дитинстві викликає у дорослих матерів більш обережне ставлення до дітей з метою запобігання таких проблем у наступному поколінні родини. Зокрема, такі матері обирають стратегії виховання дітей, які включають менш диференційоване ставлення до братів і сестер, зменшення використання авторитарних стратегій і більше покладання на методи перенаправлення, а не покарання (Kramer & Baron, 1995). Патерни взаємодії між братами та сестрами передаються на два покоління вперед, а також ці патерни в одному поколінні впливають на стосунки між батьками та дітьми в наступному поколінні. Зокрема, це стосується патерну спокійних або напружених стосунків (Donley & Likins, 2010).

Важливо простежувати особливості стосунків сиблінгів на різних етапах онтогенезу – у дитинстві, у підлітковому віці, під час ранньої, середньої та пізньої дорослості. Відомо, що на стадії дитинства для сиблінгів характерна залежність їх стосунків від порядку народження, статі, різниці у віці. А саме, первістки 7–8-річного віку частіше хвалять та навчають братів і сестер, тоді як друgonароджені демонструють більше легковажної поведінки та самознецінення. Діти 7–8 років були більш агресивними з близькими за віком братами/сестрами та демонстрували більше позитивної поведінки та прихильності до сиблінгів з більшою різницею у віці. Дівчата частіше хвалять і навчають своїх братів і сестер, тоді як хлопці частіше поводяться нейтрально. Обман, агресія та домінування були більш характерними для поведінки 7–8-річних дітей з одностатевим братом чи сестрою, ніж із сиблінгами протилежної статі (Minnett et al., 1983).

У підлітковому віці сиблінги можуть як підтримувати одне одного, так і виявляти жорстоке суперництво та взаємну агресію. Підтримуючі стосунки між сиблінгами були пов'язані з розвитком їх психосоціальної компетентності (Branje et al., 2004). У дитинстві старші брати та сестри, як правило, займають більш домінантне становище у стосунках зі своїми молодшими братами та сестрами, але, ці стосунки стають більш рівноправними в підлітковому віці. Однак лише сиблінги з менш позитивними та інтенсивними стосунками повідомляють про зниження домінантності. Тобто, сиблінги з тісними інтенсивними стосунками можуть не стати більш рівноправними у підлітковому віці (Lindell & Campione-Barr, 2017).

Оскільки рання дорослість (досліджувані 20-35 років) – це етап, що характеризується багатозадачністю та різними проблемами,

формування позитивних, адаптивних та підтримуючих братерсько-сестерських зв'язків сприяє високій задоволеності життям. При цьому статевий чинник знову має значення, тому що одностатеві пари сиблінгів мали вищу задоволеність життям, ніж сиблінги різної статі (Szymańska, 2020). Серед сестер такі якості сиблінгових стосунків як опозиційність (компонент конфліктності у стосунках) та інтимність (компонент теплоти стосунків) виступають предикторами самотності в сімейному становищі в період ранньої дорослості (Walecka-Matuja, 2016). У цей період на силу контакту між сиблінгами впливають одруження, навчання у коледжі (віддаляючи їх один від одного) та народження дитини, власне батьківство (що зближує їх між собою) (Aldrich, 2016). Конфліктність стосунків між сестрами в цьому віці також визначається такими сімейними чинниками як батьківський фаворитизм, високий рівень нарцисизму сестер, більш старший вік сестер, екстремальний рівень як схожості так і несхожості сестер (Finzi-Dottan & Cohen, 2010).

На переході від середньої до пізньої дорослості люди відзначають позитивні стосунки зі своїми братами та сестрами, а саме, рівні конфліктів та амбівалентності в стосунках між сиблінгами зазвичай нижчі, ніж ті, що виявляються в дитинстві, юності та ранньому зрілому віці; вони демонструють високу емоційну та інструментальну взаємну підтримку (Gilligan et al., 2020).

У пізній дорослості (досліджувані 50-70 років) спостерігається високий рівень теплоти стосунків та низький рівень конфліктності між сиблінгами. Пари сестер мали більш теплі стосунки, ніж інші гендерні композиції. Конфлікти між сиблінгами позитивно асоціювались із симптомами депресії, тривоги, ворожості та самотності. Теплі стосунки сиблінгів негативно асоціюються з самотністю та психологічним благополуччям (Stocker et al., 2020).

Низка досліджень показує роль стосунків між сиблінгами під час хвороби або інвалідності одного з них. У цих роботах виявлені як позитивні чинники підтримки з боку сестри/брата для хворого, так і погіршення стосунків між ними та страждання, які відчуває здоровий сиблінг внаслідок захворювання іншого (Bowman et al., 2014; Plessis et al., 2020; Silvén Hagström & Toft, 2019; Tabler et al., 2018).

В межах еволюційно-психологічних досліджень виявлено, що чинник порядку народження має суттєвий вплив на психологічні особливості сестер/братів. Зокрема, першонароджені діти мають більш консервативні установки у політиці та житті, схильні підтримувати «статус кво» на відміну від молодших, і особливо, останніх дітей, які частіше мають радикальні, ліберальні установки та схильні до бунтарства, пошуку справедливості (Палмер & Палмер, 2003).

З точки зору еволюційної психології конфліктні конкурентні стосунки закладені у відносини усіх живих організмів, навіть, найближчих, таких як жінка та п'як, який вона виношує (Rossano, 2003). Нами була описана проблема конкурентних стосунків жінок за високорангових пліубних партнерів протилежної статі (Луценко, 2018), що є універсально привабливими, оскільки здатні забезпечити жінку ресурсами, захистом та підтримкою. Ці ресурси вкрай важливі під час найбільш вразливих періодів жіночого життя – виношування, народження, догляду та виховання дітей, а такі періоди можуть тривати майже весь репродуктивний термін життя жінки. Одним з механізмів конкуренції за партнера є жіноче кокетство, що дозволяє жінкам бути привабливими для чоловіків, стимулювати їх вкладати ресурси у дану жінку та її нащадків, утримувати партнера (Луценко, 2013). Як цей механізм проявляється у жінок, що є сиблінгами – є недослідженою у психології проблемою. Чим більше ми будемо знати про природу конфліктів та протилежних ним сил – тенденцій, що згуртовують окремих членів родини, сім'ю загалом або більш широкую соціальну групу – тим краще можна буде здійснити психологічну допомогу індивідуумам та групам, які її потребують. За нашими спостереженнями, є багато родин, де сестри як підтримують одна одну протягом життя, так і мають серйозні тривалі конфлікти, навіть до повного розриву стосунків. Тому метою даного дослідження є визначення особливостей міжособистісних стосунків сестер, зв'язку цих стосунків з порядком народження сестер, іншими вірогідними сімейними чинниками та здатністю сестер до кокетства.

Вибірка та методи дослідження. У дослідженні взяли участь 16 пар сестер (32 жінки) віком 20-47 років, середній вік 33 роки, різниця у віці між сестрами 0-10 років, одна пара – сестри близнючки. В період зростання (до 18 років) сестри жили разом або ж підтримували контакт одна з одною.

Серед методик, що включають вивчення ставлення до сестри/брата, відома проєктивна методика вивчення внутрішньо-сімейних стосунків Р. Жіля (Райгородский, 2002), але вона призначена для дітей. У дослідженнях даної проблеми у дорослих часто використовується Шкала відносин між братами та сестрами (The Lifespan Sibling Relationship Scale, LSRS), розроблена Х.Р. Ріггіо (Riggio, 2000), але вона не адаптована в нашій країні. За відсутності специфічної вітчизняної методики для вивчення стосунків сиблінгів ми обрали гнучкий метод семантичного диференціала Ч. Осгуда (СДФ), що має багато модифікацій та підходить до вивчення ставлення індивіда до будь-яких явищ або об'єктів (Павленко & Джаббаров, 2017), метод анкетування та авторський тест Луценко О.А., Волчанової В.В.

(Луценко, 2013) для вимірювання здатності до кокетства.

Опис методик:

1. *Демографічна анкета та анкета умов зростання у сім'ї (розроблені нами)*. За допомогою анкет збиралися такі дані: вік жінок, освіта, соціальний статус (посада), наявність та кількість дітей, пліубний статус, наявність розлучення у батьківській сім'ї, релігійна приналежність та ступінь значущості релігії у житті (відкриті запитання). Запитання з 5-бальною шкалою Лайкерта: задоволеність фізичним станом (станом здоров'я), задоволеність матеріальним положенням, задоволеність соціальними стосунками, духовна задоволеність, ступінь прихильності до сестри, батька, матері; ступінь підтримки з боку батька, матері; ступінь конкуренції з сестрою у дитинстві – до 18 років; ступінь відчуття задрості (несправедливого везіння) до сестри; ступінь лояльного ставлення до вільного обговорення в родині сексуальних тем; ступінь участі в навчанні кокетству з боку сестри, матері, інших осіб.

2. Тест жіночої адаптивності у стосунках з протилежною статтю (жіночого кокетства) О.А. Луценко, В.В. Волчанової (Луценко, 2018) для вивчення у досліджуваних рівня виразності комплексної психологічної властивості «жіноче кокетство». За структурою це особистісний опитувальник з 40 тверджень з лайкертовською шкалою оцінювання, оснащений нормами.

3. Метод СДФ Ч. Осгуда (Павленко & Джаббаров, 2017) для вивчення емоційного ставлення до себе і до сестри за факторами: оцінка (валентність), активність, сила (потентність). За даною версією метода відбувається оцінювання об'єкта за 12 полярними конструктами (пасивний/активний, поганий/хороший, сильний/слабкий, спокійний/рухливий, фальшивий/істинний, маленький/великий, холодний/теплий, глухий/розумний, підкорюється/домінуючий, статичний/динамічний, жорстокий/гуманний, залежний/самостійний) та 7-бальною шкалою. Відповідно можливий максимум для кожного з 3-х факторів дорівнює 28 балів, мінімум – 4 бали.

Обробка даних виконувалася за допомогою програмного пакету STATISTICA 7.0, Stat Soft, Inc. Були використані методи аналізу описової статистики, кореляційний аналіз Спірмена, критерій Манна-Уїтні для незалежних вибірок, критерій Вілкоксона для зв'язаних вибірок, множинний регресійний аналіз.

Результати

Аналіз стосунків між сестрами. Описова статистика показників ставлення до себе та до сестри за методом семантичного диференціала наведена у табл. 1.

Таблиця 1. Описові статистики ставлення до себе/сестри за СДФ

	Середнє	Кількість досл.	Медіана	Мода	Мін.	Макс.	25-й процентиль	75-й процентиль
Активність (Я)	21,43	32	21,00	25,00	12,00	28,00	18,50	25,00
Оцінка (Я)	23,46	32	24,00	24,00	16,00	28,00	21,50	25,00
Сила (Я)	20,75	32	20,50	Множ.	15,00	27,00	18,00	24,00
Активність (сестра)	20,81	32	21,00	21,00	9,00	28,00	18,00	24,50
Оцінка (сестра)	24,09	32	24,50	28,00	17,00	28,00	21,50	27,00
Сила (сестра)	20,50	32	21,00	Множ.	13,00	26,00	18,00	24,00

Як видно з табл. 1 міри центральної тенденції та варіативності показують, що більшість оцінок за факторами СДФ (активність, оцінка, сила) себе та сестри лежить в інтервалі 18-27 балів (25-75 процентиль), наближуються до максимуму (28) та достатньо віддалені від мінімуму (4 бали), тобто є доволі позитивними.

Критерій Вілкоксона для зв'язаних вибірок не показав значущих розбіжностей між ставленням до себе та ставленням до сестри за факторами семантичного диференціалу ($p \geq 0,05$).

Здатність до жіночого кокетства та її зв'язки з іншими досліджуваними змінними. Здатність до кокетства у досліджених жінок виявилася на середньому та низькому нормативному рівні (по 50% вибірки) і жодна з жінок не мала високого рівня виразності даної властивості. Між першонародженими та другонародженими сестрами відсутні значущі розбіжності за даною властивістю ($p \geq 0,05$), тобто чинник порядку народження не впливає на виразність кокетства у жінок. Проте рівень кокетства виявився зворотно пов'язаним з двома іншими чинниками зростання у сім'ї: задоволеністю матеріальним становищем ($\rho = -0,378$; $p = 0,033$) та ступенем підтримки батька ($\rho = -0,369$; $p = 0,037$). При цьому цілком логічним виглядає виявлене зниження прихильності до батька і підтримка батька ($\rho = -0,501$; $p = 0,003$ та $\rho = -0,548$; $p = 0,001$ відповідно), а також збільшення навчання кокетству матерію ($\rho = 0,432$; $p = 0,013$) у випадку розлучення в батьківській сім'ї. Це можна пояснити тим, що погане матеріальне становище та недостатня підтримка з боку батька стимулюють жінку більше проявляти та розвивати здатність до кокетства, оскільки це дозволяє збільшити власну привабливість для чоловіків та підвищити їх ресурсні внески у цю жінку та її нащадків, яких їй бракує з боку батьківської сім'ї.

Виразність кокетства у жінок виявилась прямо пов'язаною з фактором «Сила» з СДФ при оцінці себе ($\rho = 0,392$; $p = 0,026$). Тобто жінки з високим рівнем кокетства відчують себе сильною, потентною, що підтверджує адаптивність даної риси для жінок.

Виразність жіночого кокетства у досліджуваних осіб не залежала від інших чинників зростання у сім'ї, тобто на його рівень не впливали освіта, соціальний статус, теперішній сімейний статус, різниця у віці з сестрою, ставлення до сестри, значущість релігії, задоволеність соціальним та духовним станом, підтримка з боку матері тощо.

Роль різниці у віці між сестрами. Різниця у віці виявилася прямо пов'язаною з наступними змінними дослідження: задоволеністю власним фізичним станом ($\rho = 0,508$; $p = 0,002$), задоволеністю матеріальним положенням ($\rho = 0,366$; $p = 0,039$), ступенем прихильності до сестри ($\rho = 0,355$; $p = 0,045$) та ступенем прихильності до батька ($\rho = 0,359$; $p = 0,043$). Тенденція достовірного зв'язку була присутня між різницею у віці та оцінкою сестри за СДФ ($\rho = 0,337$; $p = 0,058$), тобто при більшій різниці у віці ставлення сестер одна до одної краще, ніж, коли ця різниця мала.

Різниця у віці між сестрами не впливає на інші змінні дослідження: самооцінку, значущість релігії, рівень освіти, одруження та кількість дітей.

Залежність ставлення до себе / до сестри від інших чинників. Спочатку був проведений кореляційний аналіз ставлення до себе / до сестри з іншими чинниками зростання у сім'ї. Була виявлена низка прямих зв'язків між позитивною оцінкою себе та власним віком, наявністю і кількістю шлюбів та дітей. Наявність та кількість дітей корелювала також із силою Я (чинник «Сила» за СДФ). Ці кореляційні зв'язки були помірними, в діапазоні: $\rho = 0,477-0,366$; $p = 0,005-0,039$. Такі результати погоджуються з положеннями еволюційної психології щодо базового прагнення збільшення репродуктивного успіху, властивого усім живим істотам (Палмер & Палмер, 2003).

На відміну від ставлення до себе, ставлення до сестри зворотно корелювало з порядком народження (краще ставлення було до молодших, а не старших сестер: $\rho = -0,415$; $p = 0,017$). Усі компоненти оцінки сестри корелювали: оцінка, сила та активність були зв'язані прямими зв'язками, тобто були погодженими, не суперечливими.

Емоційне прийняття сестри було вищим, якщо сестра брала участь у навчанні кокетству ($\rho=0,382$; $p=0,030$), а сприйняття сестри як більш активної було вищим, коли та сестра, що оцінювала, була сильно прив'язана до матері ($\rho=0,459$; $p=0,008$).

Достатньо неочікуваними були виявлені негативні зв'язки між силою Я (фактором сили за СДФ) та 1) вільними обговореннями в сім'ї питань сексуального характеру ($\rho=-0,428$; $p=0,014$); 2) навчанням кокетству з боку сестри ($\rho=-0,521$; $p=0,002$). Можливо обговорення таких питань у сім'ї було викликано певною слабкістю, жіночою некомпетентністю, надмірною сором'язливістю дівчини. Якщо дівчинка була сильною, самостійною та домінуючою особистістю, батьки та старша сестра не мали необхідності просвіщати дівчинку в цих питаннях.

Таблиця 2. Результати регресійного аналізу залежності ступені оцінки сестри як активної від чинників зростання у сім'ї

Regression Summary for Dependent Variable: A sister. R= 0,67490913 R ² = 0,45550233 Adjusted R ² = 0,39716330 F(3,28)=7,8078 p<000,61 Std.Error of estimate: 3,5957						
	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(28)	p-level
Intercept			0,390805	4,463899	0,087548	0,930859
Задоволеність матеріальним становищем	0,417049	0,150014	2,926779	1,052775	2,780062	0,009605
Ступень прив'язаності до матері	0,397469	0,142789	1,770722	0,636123	2,783618	0,009523
Участь сестри у навчанні кокетству	0,466133	0,147418	1,997161	0,631616	3,161988	0,003748

Бета-коефіцієнти моделі, відображені у таблиці 2, показують, що усі три складові прямим чином обумовлюють сприйняття сестри як активної, при цьому найбільший вклад у прогноз робить участь сестри у навчанні кокетству. Якщо сестра навчає кокетству – вона сприймається як активна. Чим більша прив'язаність досліджуваної до матері – тим більше вона сприймає сестру як активну; відповідно, чим менше досліджувана прив'язана до матері – тим більш пасивною вона вважає сестру. Такий результат можна гіпотетично пояснити ревностями. Якщо досліджувана сильно прив'язана до матері, через те, що вона ревнує мати до сестри, вона може сприймати сестру як надто активну, що відволікає увагу матері від досліджуваної. Те, що більша матеріальна задоволеність досліджуваної прогнозує ставлення до сестри як до активної пояснити доволі складно і це питання потребує додаткових досліджень.

Залежність індивідуально-психологічних особливостей сестер від порядку народження. Кореляційний аналіз показав, що старша сестра з більшою імовірністю буде одружена та може мати другий та третій шлюб ($\rho=0,416$; $p=0,017$). Але ця кореляція обумовлена старшим віком першонародженої сестри: часткова кореляція при контролі віку знизилася до $\rho=0,310$ при $p>0,05$. Старша сестра також частіше відчуває заздрість (почуття несправедливого везіння іншої сестри), хоча цей зв'язок зафіксовано на рівні

Прямо корелювали між собою такі чинники СДФ як оцінка себе-оцінка сестри ($\rho=0,626$; $p<0,001$) та власна активність-активність сестри ($\rho=0,368$; $p=0,038$). Тобто позитивне ставлення до себе, та сприйняття себе активною супроводжується аналогічними оцінками сестри, але не в аспекті сили Я, лише в аспектах емоційного схвалення та активності.

Вдалося побудувати задовільну регресійну модель для оцінки сестри як активної. А саме, сприйняття сестри як більш активної обумовлюється такими сімейними чинниками, як задоволеність власним матеріальним становищем, ступенем прив'язаності до матері та ступенем участі сестри у навчанні кокетству. Дані регресійного аналізу наведено у табл. 2.

тенденції ($\rho=0,326$; $p=0,068$). Також на рівні тенденції старша сестра відчуває себе більш активною – підтверджено кореляцією порядку народження та власної активності за СДФ ($\rho=0,327$; $p=0,067$). Проте задовільну регресійну модель залежності індивідуально-психологічних особливостей сестер від порядку народження підібрати не вдалося.

Обговорення результатів

За даними А. М. Minnett та ін. (Minnett et al., 1983) на стадії дитинства для сиблінгів характерна залежність їх стосунків від порядку народження та різниці у віці і за нашими даними така залежність також простежується у дорослих сестер – краще ставлення присутнє у старших сестер та при більшій різниці у віці.

Хоча за даними інших дослідників у віці ранньої дорослості більш старший вік сестер пов'язаний із конфліктність їхніх стосунків (Finzi-Dottan & Cohen, 2010), у нашій вибірці ми не отримали такого результату. Ми отримали лише той факт, що молодша сестра нижче оцінює старшу, ніж старша молодшу. Це можна пояснити спротивом молодшої сестри домінуванню старшої сестри.

За даними L. L. Aldrich (2016) одруження одного з сиблінгів та навчання у коледжі у віці ранньої дорослості віддаляє їх у стосунках. На нашій вибірці ми отримали лише той факт, що сестра, яка вийшла заміж, оцінюється іншою

сестрою як більш активна ($q=0,353$; $p=0,047$), на відміну від незаміжніх сестер, що сприймаються як менш активні. Тобто одруження сестри сприймається іншою сестрою як результат її власної активності. З історії розвитку шлюбних стосунків в стародавній Україні відомо, що жінки у сімейно-шлюбних стосунках мали високий статус. Зокрема, дівчина могла сама свататися до хлопця: приносила в будинок хліб, ставила на стіл і мовчки чекала відповіді від батьків свого обранця (Горецька & Сердюк, 2015). Зв'язків між ставленням до сестри та освітою на нашій вибірці не було виявлено.

Отриманий нами результат щодо збільшення задоволеності власним фізичним станом за умов більшої різниці у віці можна пояснити тим, що такі сестри менше порівнюють себе одна з одною і це зменшує відчуття неповноцінності («сестра гарніше, чи популярніше») та заздрості, оскільки вони не так багато зустрічаються в одному оточенні – кожна вікова група має власне коло контактів. Задоволеність матеріальним становищем, яка прямо корелювала зі ставленням до сестри, також є відносною характеристикою та може залежати від ступеню порівняння себе з сестрою – якщо різниця у віці більша – порівнянь може бути менше і матеріальна різниця не стає предметом заздрості або відчуття несправедливості. Більш високу оцінку сестри та прихильність до сестри при більшій віковій відстані можна пояснити зменшенням конкуренції між далекими за віком сестрами та збільшенням турботи/навчання/визнання лідерства старшої, коли сестри мають великий розрив у віці. Подібні дані були отримані й іншими дослідниками (Howe & Recchia, 2014). Складніше за все пояснити збільшення прихильності до батька у сестер з більшою різницею у віці. Цей результат потребує додаткового дослідження.

Зв'язки між порядком народження, більшою активністю та відчуттям несправедливого везіння молодшій сестрі можна пояснити тим, що зазвичай в сім'ї з двома та більшою кількістю дітей на старших дітей, особливо жіночої статі, батьки перекладають частину активності з догляду та допомоги молодшим дітям.

Висновки

Була підтверджена адаптивна та компенсаторна роль жіночого кокетства для підвищення матеріального становища жінки: за умов низького добробуту, відсутності підтримки батька ступінь кокетства зростає. Матір також більше навчає доньку кокетству у випадку розлучення з батьком. Жінки цінують навчання кокетству – сестра сестру оцінює вище, якщо та її навчає кокетству. Вищий рівень власного кокетства пов'язаний із сприйняттям себе як сильної жінки, тобто к ресурс.

Оцінка активності сестри виявилася сильно включеною у різноманітні зв'язки з іншими сімейними чинниками, що свідчить про важливість даної характеристики у стосунках сиблінгів жіночої статі.

Різниця у віці також грає суттєву роль у стосунках сиблінгів – за умови більшої різниці сестри краще ставляться одна до одної, що можна пояснити зменшенням конкуренції між ними.

Старша сестра традиційно виконує у сім'ї більше функцій, через що вона може відчувати більше заздрості до сестри, ревності до матері, вважати себе більш активною. При цьому старші сестри краще ставляться до молодших, вище оцінюють їх, ніж їх молодші візаві.

До перспектив досліджень у цьому напрямі належать розширення вибірки досліджуваних осіб, що дозволить використати більш потужні методи аналізу даних та проаналізувати інші можливі психологічні особливості, які залежать від порядку народження сестер, їх стосунків та умов зростання в сім'ї, зокрема, задоволеність життям, здоров'ям, самоактуалізація тощо. Потребують подальших досліджень виявлені зв'язки, які не вдалося пояснити – більшої прихильності досліджуваних до батька за умов більшої різниці у віці між сестрами та ставлення до сестри як до активної за умов більшої матеріальної задоволеності досліджуваної.

Список посилань

- Горецька, О.В., & Сердюк, Н. (2015). *Психологія сім'ї [Family psychology]: навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта»*. Бердянськ: Видавець Ткачук О.В.
- Лупенко, Е. А. (2013). Женское кокетство как эволюционный адаптивный механизм [Female coquetry as an evolutionary adaptive mechanism.]. В А. Н. Харитонов (Ред.) *Эволюционная и сравнительная психология в России: традиции и перспективы*. Труды Института психологии РАН. (с. 287–295). Москва: Изд-во «Институт психологии РАН».
- Лупенко О. А. (2018). Втрачена та нова адаптивність: сучасні психологічні особливості, що пов'язані з еволюційним минулим [Lost and new adaptability: modern psychological features related to the evolutionary past]: Монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
- Лупенко, О. А. (2014). Конфлікти поєднання родів: «Невістка – чужа кістка» та їх еволюційно-психологічне пояснення [Conflicts of birth: "Daughter-in-law - someone else's bone" and their evolutionary and psychological explanation]. *Практична психологія та соціальна робота*, 11, 18-23.
- Павленко, В. М., & Джаббарова, Л. В. (2017). Модифікація семантичного диференціалу для дослідження особистісної ідентичності у студентської молоді [Modification of the semantic differential for the study of personal identity in student

- youth]. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Психологія"*, (63), 43-47. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/10246>
- Палмер, Дж., & Палмер, Л. (2003). *Эволюционная психология. Секреты поведения Homo sapiens [Evolutionary psychology. Secrets of behavior Homo sapiens]*. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак.
- Помиткіна, Л.В., Злагодух, В.В., Хімченко, Н.С., & Потгорільська Н.І. (2010). *Психологія сім'ї [Family psychology]. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-Аеро».
- Райгородский, Д. Я. (Ред.). (2002). *Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие. [Practical psychodiagnostics. Methods and tests: a textbook]*. Самара: БАХРАХ-М.
- Столярчук, О. А. (2015). *Психологія сучасної сім'ї: навчальний посібник. [Psychology of the modern family: a textbook]*. Кременчук: ПП Щербатих О. В.
- Федоренко, Р. П. (2015). *Психологія сім'ї: навчальний посібник. [Family Psychology: A Textbook]*. Луцьк: Вежа-Друк.
- Цібельмак, О. М. (Ред.) (2020). *Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчально-наочний підручник. [Psychology of family and marriage: tables, diagrams, comments: a visual textbook]*/ Київ: Видавництво Ліра-К.
- Aldrich, L.L. (2016). *Sibling relationships in early adulthood: The associations between social statuses and sibling ties* (Doctoral dissertation). Retrieved from https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=bgsu147851519857788&disposition=inline
- Bowman, S., Alvarez-Jimenez, M., Wade, D., McGorry, P., & Howie, L. (2014). Forgotten family members: The importance of siblings in early psychosis. *Early Intervention in Psychiatry*, 8(3), 269–275. <https://doi.org/10.1111/eip.12068>
- Branje, S.J., van Lieshout, C.F., van Aken M.A., & Haselager, G.J. (2004). Perceived support in sibling relationships and adolescent adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1385-1396. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00845.x>.
- Donley, M. G., & Likins, L. (2010). The multigenerational impact of sibling relationships. *American Journal of Family Therapy*, 38(5), 383–396. <https://doi.org/10.1080/01926187.2010.513905>
- Finzi-Dottan, R., & Cohen, O. (2010). Young Adult Sibling Relations: The Effects of Perceived Parental Favoritism and Narcissism. *The Journal of Psychology*, 145(1), 1-22. <https://doi.org/10.1080/00223980.2010.528073>
- Gilligan, M., Stocker, C.M., & Jewsbury Conger, K. (2020). Sibling Relationships in Adulthood: Research Findings and New Frontiers. *Journal of Family Theory & Review*, 12, 305-320. <https://doi.org/10.1111/jftr.12385>
- Howe, N., & Recchia, H. (2014, December). *Sibling Relations and Their Impact on Children's Development*. Retrieved from <https://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/829/sibling-relations-and-their-impact-on-childrens-development.pdf>
- Kramer, L., & Baron, L. A. (1995a). Intergenerational linkages: How experiences with siblings relate to the parenting of siblings. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12, 67–87.
- Lindell, A. K. & Campione-Barr, N. (2017). Relative power in sibling relationships across adolescence. In N. Campione-Barr (Ed.), *Power, control, and influence in sibling relationships across development. New Directions for Child and Adolescent Development*, 156, (pp. 49–66).
- Minnett, A. M., Vandell, D. L., & Santrock, J. W. (1983). The effects of sibling status on sibling interaction: Influence of birth order, age spacing, sex of child, and sex of sibling. *Child Development*, 54(4), 1064–1072. <https://doi.org/10.2307/1129910>
- Plessis, L., Wilquin, H., Pavani, J.B., Bouteyre, E. et al. (2020). Comparison of relationships among French adult siblings with or without schizophrenia using the ASRQ-S: mediating effect on emotional distress. *BMC Psychiatry*, 20(1), 122. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02510-6>
- Riggio, H. R. (2000). Measuring attitudes toward adult sibling relationships: The Lifespan Sibling Relationship Scale. *Journal of social and personal relationships*, 17(6), 707-728. DOI: 10.1177/0265407500176001
- Rossano, M. J. (2003). *Evolutionary psychology: the science of human behaviour and evolution*. Southeastern Louisiana University: John Wiley&Sons, Inc.
- Schicke, M. C. (1995). 5. Sibling Relationships. In J. C. Conoley & E. B. Werth (Eds.), *Family Assessment*, 9 131-154). Lincoln, NE: Buros. <https://digitalcommons.unl.edu/burosfamily/9>
- Silvén Hagström A, & Toft T. (2019). "TOGETHER WE ARE UNBEATABLE": young sisters' narration of a sibling's cancer in personal blogs on the internet. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 14(1), 1586625. <https://doi.org/10.1080/17482631.2019.1586625>
- Stocker, C. M., Gilligan, M., Klopach, E. T., Conger, K. J., Lanthier, R. P., Neppi, T. K., O'Neal, C. W., & Wickrama, K. A. S. (2020). *Sibling relationships in older adulthood: Links with loneliness and well-being*. *Journal of Family Psychology*, 34(2), 175–185. <https://doi.org/10.1037/fam0000586>
- Szymańska, P. (2020, May). The role of siblings in the process of forming life satisfaction among young adults – moderating function of gender. *Current Psychology*. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s12144-020-00776-3>
- Tabler, J., Utz, R.L., Smith, K.R., Hanson, H.A., & Geist, C. (2018). Variation in reproductive outcomes of women with histories of bulimia nervosa, anorexia nervosa, or eating disorder not otherwise specified relative to the general population and closest-aged sisters. *International Journal of Eating Disorders*, 51(2), 102-111. <https://doi.org/10.1002/eat.22827>. Epub 2018 Jan 13. PMID: 29331083; PMCID: PMC6599590.
- Walecka-Matyja, K. (2016). Psychological dimensions of relationships with siblings as predictors of loneliness of young adults. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21(4), 602-621. <https://doi.org/10.14656/PFP20160407>

Woolley, M. E. (2020) Special issue: Siblings across the life course. *Journal of Family Social Work*, 23(4), 313-317. <https://doi.org/10.1080/10522158.2020.1801070>

Yu, J.J., & Gamble, W.C. (2008). Pathways of Influence: Marital Relationships and Their Association with

Parenting Styles and Sibling Relationship Quality. *Journal of Child and Family Studies*, 17, 757-778. <https://doi.org/10.1007/s10826-008-9188-z>

"Sister with Sister, Like a Fish with Water": Individual Psychological Characteristics and Relationships of Women-Siblings Depending on the Growth Conditions in Their Family

Lutsenko Olena

*Doctor of Sciences (Psychology), Associate Professor
Head of the Applied Psychology Department
V.N. Karazhyn Kharkiv National University
6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022*

Uspenska Vira

*master (psychology), practical psychologist
Municipal Institution "Kharkiv Inclusive Resource Center of Kharkiv City Council"
st. Gn. Shironintsiv 38G, 61123, Kharkiv, Ukraine*

Abstract. Relationships and individual psychological features of siblings are one of the least studied areas of family psychology. The purpose of this study was to determine the characteristics of interpersonal relationships of sisters, the connection of these relationships with the order of sisters' birth, other probable family factors and the ability of sisters to coquetry. Methods: 1) Osgood's method of semantic differential was used to identify attitudes towards herself and her sister; 2) the form of growth factors in the family developed by the authors, and 3) questionnaire of women's adaptive potential in relationship with men (questionnaire of women coquetry) to measure the ability to coquetry of O.L. Lutsenko, V.V. Volchanova. The form collected data about women's age, education, social status, presence and number of children, marital status, presence of divorce in the parental family, religious affiliation and the degree of religion significance in life (open questions). Questions with a 5-point Likert scale were about: satisfaction with physical condition (health status), satisfaction with financial status, satisfaction with social relations, spiritual satisfaction, the degree of attachment to a sister, father, mother; degree of support from the father, mother; degree of competition with a sister in childhood - up to 18 years old; the degree of envy (unfair luck) towards the sister; degree of loyalty to free discussion of sexual topics in the family; the degree of participation in the teaching of coquetry by a sister, mother, others. As a result, the adaptive and compensatory role of female coquetry to increase the financial position of women was confirmed. In conditions of low welfare, lack of parental support, the degree of coquetry increases. Mother also teaches her daughter more coquetry in the case of divorce. Women value learning to be coquettish: a sister rates her sister higher if she teaches her to be coquettish. The highest level of coquetry is associated with the perception of herself as a strong woman, i.e. as a resource. The assessment of a sister's activity was found to be included in various relationships with other family factors, which indicates the importance of this characteristic in the relationship of female siblings. When sisters have the greater age difference, they treat each other better, that was explained by the reduction of competition between them. The older sister traditionally performs more functions in the family, because of which she may feel more envious of her sister, jealous of her mother, and consider herself as more active. At the same time, older sisters treat younger ones better, evaluate them higher than their younger counterparts.

Key words: siblings; sisters; individual psychological peculiarities; order of birth; age difference; coquetry

Надійшла до редакції 25.02.2021